

Tema 1. As linguas da Península Ibérica.

A Península Ibérica divídese principalmente en dous estados, España e Portugal, aos que cómpre sumarmos Andorra e mais o territorio británico de Xibraltar así como aquelas zonas fronteirizas co sur de Francia. Centrándonos nos dous estados, podemos afirmar que se falan nove linguas na Península Ibérica hoxe en día: o castelán, o portugués, o galego, o éuscaro, o catalán (xunto coa variante valenciana), o aranés, o mirandés, o asturleonés e o aragonés. Destas, só as sete primeiras contan con oficialidade recoñecida, o que lles garante de protección legal así como dunha serie de dereitos. O castelán e o portugués son linguas oficiais na totalidade de cadanseu estado e as outras cinco son cooficiais nos seus respectivos territorios. Aínda poderíamos engadir a esta suma aqueles falantes de árabe, tamazight (en Ceuta e Melilla) e romaní.

En calquera caso, mentres que en Portugal só atopamos as linguas portuguesa e mirandesa (variante do asturleonés cooficial en Miranda do Douro), España trátase dun estado plurilingüe. Xa que logo, unha gran parte da poboación vive en territorios en que o castelán convive con outro idioma (oficial ou non). A Constitución española de 1978 recoñece o castelán como lingua oficial de todo o estado e manifesta a obriga de coñecelo así como o dereito de usalo por parte de todos os cidadáns e cidadás. O resto de linguas cooficiais están amparadas polos seus respectivos estatutos de autonomía e a propia Constitución no artigo 3.3 cataloga as distintas modalidades lingüísticas como patrimonio cultural e avoga por un especial respecto e protección. Porén, estas outras linguas cooficiais gozan de menos legalidade e conviven en situación de diglosia co castelán. Pola súa banda, os idiomas non recoñecidos oficialmente (asturleonés e aragonés) corren aínda un maior risco de desaparición.

O noso idioma, o **galego**, pertence á familia románica do galego-portugués e fálase en Galicia, na zona occidental de Asturias (galego do Eo-Navia), na comarca leonesa do Bierzo, en zonas occidentais da Zamora xabresa e mais en tres concellos estremeños do Val de Xálama (Cáceres). Trátase dunha lingua falada por máis de 3 millóns de persoas, aínda que só 2,4 millóns se atopan nos límites xeográficos de Galicia. Desafortunadamente, dende setembro de 2024 o galego foi

considerado por primeira vez na historia lingua minoritaria dentro do seu territorio por causa da presión do castelán.

A oficialidade do galego vén determinada polo Estatuto de Autonomía de Galicia, aprobado no 1981, que declara o galego como lingua propia de Galicia e establece o dereito de coñecelo, mais non o deber, o que confirma unha disimetría fronte á oficialidade do castelán. Así e todo, o Estatuto tamén indica que os poderes públicos garantirán o uso normal e oficial dos dous idiomas e potenciarán o galego en todos os planos da vida pública, cultural e informartiva e disporán dos medios necesarios para facilitar o seu coñecemento. Xa que logo, nas últimas décadas asistimos a un incremento no aumento de funcións e ámbitos de uso (radio, televisión, ensino, literatura, cinema, videoxogos, música...) mais que non chega a frear o descenso acusado da perda de falantes, o que evidencia a necesidade de actualizar o Plan xeral de normalización da lingua por parte da Xunta de Galicia.

Pola súa banda, o **éuscaro** é a lingua falada no País Vasco, na zona vascófona de Navarra e no País Vasco francés, onde non é recoñecida oficialmente. É das poucas linguas preindoeuropeas do continente, e a única lingua non románica da Península Ibérica, dentro da cal supera os 700.000 falantes. Única lingua que sobreviviu na Península Ibérica á implantación do latín, os primeiros textos escritos conservados parten do século XVI. Conta cunha Academia da Lingua Vasca e dispón tamén de variedade estándar desde 1968, o Euskera Batua (éuscaro unificado), para garantir a normativización e favorecer a normalización. A porcentaxe de falantes reduciuse drasticamente dende mediados do século XIX mais actualmente experimenta unha clara tendencia recuperadora.

O **catalán** é lingua cooficial en Cataluña, en Valencia (baixo o nome de valenciano) e nas Illas Baleares. Ademais trátase da única lingua oficial no Principado de Andorra e fálase tamén na franxa de Aragón, na rexión murciana de El Carxe, no Rosellón francés e na cidade sarda de L'Algher. En total suma case 10 millóns de falantes, dos que case catro son nativos, e conta con tradición literaria dende a Idade Media. O Estatut de Autonomía de 1979 outorgoulle o carácter de lingua oficial e na actualidade é unha das linguas minorizadas con maior prestixio de toda Europa e as políticas de inmersión lingüística lograron positivos resultados. Conta

con variedade estándar dende 1913 mais na actualidade vívese un debate a respecto do valenciano como lingua distinta ou variedade do catalán occidental.

En canto ao **aranés** (variante gascona do occitano), trátase da lingua empregada no Vall d'Arán polo 25% da poboación (segundo o censo de 2001), arredor duns 6.000 falantes. Nun primeiro momento o aranés só foi cooficial no Vall d'Arán (Lleida) mais, desde o 2006, é lingua cooficial en toda Cataluña. Ten normas ortográficas e gramaticais propias e está presente na escola desde os 80. Ademais, as porcentaxes de coñecemento e uso son moi superiores ás do conxunto do occitano en terras francesas.

O asturleonés ou **asturiano** trátase dunha lingua en conflito co castelán dende moi cedo na súa historia, cunha situación de diglosia e fragmentación dialectal que se mantén ata a actualidade. Segundo datos de 2017, é lingua habitual de case o 25% da poboación e os seus falantes esténdense por zonas de León, Cantabria e Zamora. A pesar do apoio da maioría da poboación, carece de oficialización e no ensino a súa aprendizaxe é voluntaria. dispón de Academia de la Llingua (1980), de normas ortográficas, gramática e dicionario, así como dun Día de les Lletres Asturianas.

O **aragonés** é falado por aproximadamente 12.000 persoas dos vales do Alto Aragón, nomeadamente en contextos informais e orais. A UNESCO inclúeo na categoría de lingua en serio perigo de desaparición. Os primeiros testemuños escritos parten de finais do século X e chegou a acadar certa importancia e prestixio, mais pronto se adentrou nunha regresión de ámbitos de uso e prestixio. Carece de recoñecemento e protección oficial e está practicamente ausente dos medios de comunicación e do ensino, mais conta con gramática dende 1977 e normativa gráfica dende 1987, se ben non libre de controversia.

Como acabamos de analizar, a Península Ibérica é plurilingüe: unha riqueza que deberamos non só coñecer, senón tamén valorar e conservar. Desde a **ecolingüística**, insístese desde hai anos na importancia das linguas xa non só como elementos culturais de interese, senón tamén como elementos ecolóxicos a preservar, pola estreita relación das linguas co medio natural, co mundo que as rodea.